

DE LA REALITATEA DECALAJELOR REGIONALE LA MODELELE MENTALE DE DEZVOLTARE TERITORIALĂ PRIN POLITICILE DE COEZIUNE ȘI COMPETITIVITATE

Lect. univ. dr. Paul-Răzvan ȘERBAN
Universitatea de Vest "Vasile Goldiș", Arad

Rezumat:

Studiul abordează problemele coeziunii teritoriale și competitivității regionale prin prisma teoriei sistemelor aplicată în științele sociale. Provocarea căreia Uniunea Europeană încearcă să-i facă față este adaptarea politicilor sale regionale astfel încât să aibă efecte asupra reducerii disparităților între nivelurile de dezvoltare ale diverselor regiuni și reducerea rămânerii în urmă a celor mai defavorizate regiuni.

În același timp, aceste politici nu trebuie să afecteze nivelul de competitivitate al regiunilor dezvoltate economic. Luarea deciziilor în vederea atingerii acestor obiective este una dificilă și trebuie să aibă la bază crearea unei imagini adecvate asupra componentelor sistemului și relațiilor dintre acestea.

Introducere

Dacă teoria darwinistă este centrată pe ideea de „supraviețuire a celui mai adaptat”, ce se realizează prin interacțiunea cu mediul său înconjurător, într-un anumit sens se poate aplica și în cazul sistemelor complexe socio-economice, numai că aici se vorbește despre competitivitatea teritorială, proxy al potențialului unui teritoriu valorificat prin creșterea standardului de viață la nivelul spațiului respectiv. Sau, așa cum este definită în *The Sixth Periodic Report on the Regions*, 1999, citat în Luminița Constantin (2010), competitivitatea regională este „capacitatea de a genera, în condițiile expunerii la competiția externă, rate înalte ale veniturilor și ocupării. Cu alte cuvinte, pentru ca o regiune să fie competitivă este

important să asigure atât numărul, cât și calitatea locurilor de muncă”.

Sistemul socio-economic, ca sistem evolutiv, se dezvoltă continuu în scopul de a menține potrivirea acestuia în raport cu sistemele cu care co-evoluiează, prin aceasta înțelegându-se menținerea avantajului competitiv. Din moment ce fiecare îmbunătățire într-un sistem va duce la un avantaj competitiv pentru acel sistem, „variația” care va continua în mod normal, va duce la creșterea potrivirii în mediu înconjurător, fiind capabil să acapareze o parte mai mare din resursele disponibile pentru toți. Acest lucru înseamnă că o creștere a potrivirii într-un sistem evolutiv va tinde să ducă la scăderea potrivirii într-un alt sistem, însă și acesta din urmă va încerca să își mențină adaptarea, creându-se astfel o evoluție generală a sistemelor. Calea prin care un sistem - în care componentele sale sunt implicate într-o competiție - își poate menține potrivirea în raport cu altele este îmbunătățirea designului. Principiul Peter afirmă că, în evoluție, sistemele tind să se dezvolte până la limita competenței lor adaptative, acesta poate fi interpretat prin prisma potențialului endogen de care dispune fiecare sistem.

Competitivitatea de la nivel local se extinde la nivel regional și național prin transcenderea scârilor teritoriale. Prin aceasta dorim să punem în discuție conceptul de scară teritorială. Suntem de acord cu modul în care Howitt (1993, 1998, 2003) și Brenner (2001) privesc scările și relațiile dintre acestea, prin adăugarea modulului dialectic de operare, „multidirecțional și simultan”, „între și în cadrul” diferitelor scări. Localul nefiind

distinct de alte scări, nu trebuie analizat în mod separat ci împreună cu celelalte nivele teritoriale superior ierarhic, localul "conținând elemente importante ale altor scări geografice", ceea ce va conduce la "[o înțelegere mai] complexă a întrepătrunderii dintre global și local" (Howitt, 1993, citat în Marston, Jones, Woodward, 2005).

Neuniformitatea spațiului geografic se traduce prin existența unor regiuni polarizate, sau clustere numite și „regiuni funcționale” în care sunt concentrate unitățile economice cu rol important în competitivitate. Diferențele existente între regiuni din punct de vedere demografic, economic și social care se referă la ponderea populației active în raport cu cea inactivă, ponderea populației rurale, ponderea populației ocupate pe ramuri economice, nivelul salariului pe ramuri economice, rata șomajului dar și accesibilitatea și conectivitatea teritoriului sunt uneori însemnate.

Aceste probleme fac obiectul politicilor regionale la nivelul Uniunii Europene prin politicile de coeziune alături de problema competitivității regionale.

De la competitivitate la coeziune prin policentrism

Prin coeziune teritorială, obiectiv ce figura în agenda Comunității Europene (viitoarea Uniune Europeană) încă din 1986 (Actul Unic European) se dorea „reducerea disparităților între nivelurile de dezvoltare ale diverselor regiuni și reducerea rămânerii în urmă a celor mai defavorizate regiuni sau insule, inclusiv zone rurale” (Art 158-162 „Coeziunea economico-socială”).

Politica regională a Uniunii Europene, prin ajutorul pe care îl acordă regiunilor rămase în urmă din punct de vedere al dezvoltării sau zonelor industriale aflate în dificultate și zonelor rurale în dificultate care se pot dezvolta prin diversificarea activităților economice, asigură creșterea complexității spațiale.

Obiectivele strategiilor și politicilor regionale sunt (Hansen, 1995, citat în Constantin, Luminița 2010, p. 121):

- realizarea unei distribuții echilibrate a veniturilor și condițiilor de viață pe plan regional;
- restrângerea în anumite limite a șomajului la nivel de regiuni;
- diminuarea riscului de scădere a populației unei regiuni ca urmare a emigrării.

Pentru atingerea acestor două obiective coeziunea și competitivitatea, care se pot traduce prin echitate și eficiența alocării de fonduri, Uniunea Europeană propune dezvoltarea policentrică a teritoriului. Prin fragmentarea spațiului în cadrul dezvoltării policentrice, se creează spații funcționale de dimensiuni reduse, care se completează reciproc, mult mai ușor accesibile, reducându-se problemele create de dezvoltarea excesivă a unui centru polarizator care poate atinge nivelul maxim al potențialului de dezvoltare datorită efectelor negative ale aglomerației excesive. Pe de altă parte, sunt promovate relațiile de cooperare între poli de același rang spre deosebire de spațiul monocentric în care relațiile cu spațiile adiacente sunt de subordonare iar declinul metropolei este însoțit de declinul spațiului subordonat. Mai mult, așa cum menționa (Hague, Kirk, 2003, pg. 35), prin modul de funcționare al unei rețele policentrice, orașele sunt în măsură să genereze o „masă critică” mai mare decât dacă ar opera în izolare, reușind astfel creșterea competitivității lor generale, fapt ce ne trimite la viziunea holistică a sistemelor spațiale și la proprietățile surveninde ale acestora. Competitivitatea de la nivel local este multiplicată în felul acesta către nivelul global, viziunea dezvoltării regionale fiind una de jos în sus.

De la politicile spațiale axate pe relațiile dintre centru și periferie, care urmăreau ca periferia să se dezvolte împreună cu extinderea centrului, în prezent suntem martorii unei noi viziuni la nivelul U.E. prin care se pune accent pe

dezvoltarea endogenă a ariilor periferice, prin intermediul dezvoltării policentrice.

Policentrismul, în care teritoriul se dezvoltă simultan pornind din mai multe locuri care sunt interconectate chiar dacă nu sunt de fiecare dată unul în vecinătatea altuia (fiind conectate la distanță), ajungând la un nivel de dezvoltare global, se aseamănă teoriei percolării care explică atingerea unui nivel critic de conectivitate. În felul acesta apare o rețea uniform distribuită de poli de dezvoltare, corectându-se decalajele de diferite niveluri spațiale.

Distribuția echilibrată a polilor de creștere (funcționali) la nivel teritorial are drept scop dezvoltarea spațiului rural adiacent prin creșterea accesibilității și realizarea unor legături funcționale.

În cadrul modelelor de creștere policentrică se poate pune problema alegerii între creșterea generativă și creșterea concurențială pentru eficiența alocării resurselor la nivel național. Diferența dintre cele două tipuri de modele este următoarea: „...în timp ce modelele creșterii concurențiale susțin că, dacă factorii de producție sunt distribuiți eficient între regiuni (ajungându-se la o echilibrare a rentabilității), rata de creștere economică ar fi maximă, modelele creșterii generative întăresc necesitatea angajamentului în stimularea condițiilor favorabile creșterii economice în cadrul fiecărei regiuni.”(Luminița Constantin, 2010, p.117).

Ca stat membru UE., România beneficiază de sprijin financiar pentru implementarea politicii de coeziune prin politicile sectoriale. Negocierile de aderare s-au desfășurat în perioada februarie 2000 - decembrie 2004.

Instrumentele de tip structural de care a beneficiat țara noastră în perioada de preaderare au fost: PHARE, SAPARD, ISPA, însumând în perioada 1991-2006 aproximativ 7 miliarde euro.

Obiectivele dezvoltării regionale în România sunt (cf. PND, 2000):

- diminuarea dezechilibrelor regionale existente, stimularea dezvoltării echilibrate, revitalizarea zonelor defavorizate;
  - preîntâmpinarea producerii de noi dezechilibre;
  - corelarea politicilor de dezvoltare regională cu politicile sectoriale guvernamentale de dezvoltare;
  - stimularea cooperării interregionale interne și internaționale care contribuie la dezvoltarea economică.
- La nivel local dezvoltarea regională înseamnă (cf. PND, 2000):
- reducerea disparităților dintre regiuni, județe, mediu urban – mediu rural, zone centrale – zone periferice;
  - preîntâmpinarea apariției unor zone problemă;
  - coordonarea inițiativelor de dezvoltare regională cu prioritățile naționale și orientările U.E.
  - promovarea unor politici diferențiate conform unor particularități zonale (zone monofuncționale – predominant agricole/miniare, aglomerări urbane, zone naturale și antropice protejate, zone de graniță, zone cu probleme de mediu).

În vederea creșterii competitivității, U.E. va acorda României 17,2 miliarde euro, în perioada 2007-2013. Aceste fonduri sunt direcționate către sectoarele care vor deveni competitive la nivel internațional, crescând astfel competitivitatea regională în locurile unde sunt localizate.

Cadrul Strategic Național de Referință (CSNR) 2007-2013 face legătura între prioritățile de dezvoltare a României și prioritățile Uniunii Europene stabilite prin Strategia Lisabona, Orientările strategice Comunitare privind Coeziunea 2007-2013, Liniile Integrate ale UE pentru Creștere Economică și Locuri de Muncă 2005-2008.

Pornind de la situația economico-socială a României, CSNR 2007-2013 definește 5 priorități de dezvoltare:

- dezvoltarea infrastructurii de bază la standarde europene (creșterea accesibilității și îmbunătățirea nivelului calității vieții)
- creșterea competitivității pe termen lung a economiei românești (stimularea dezvoltării economice)
- dezvoltarea și folosirea mai eficientă a capitalului uman (creșterea adaptabilității întreprinderilor și resurselor umane la schimbările economice)
- consolidarea unei capacități administrative eficiente
- promovarea dezvoltării teritoriale echilibrate (stimularea dezvoltării economice-sociale a regiunilor mai puțin dezvoltate) (pentru mai multe informații, vezi Luminița Constantin, 2010).

Prioritățile CSNR 2007-2013 sunt atinse prin intermediul programelor operaționale, conform www.mfinante.ro:

- Programul Operațional Sectorial de Transport 2007-2013
- Programul Operațional Sectorial de Mediu 2007-2013
- Programul Operațional Sectorial Creșterea Competitivității Economice 2007-2013
- Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013
- Programul Operațional Dezvoltarea Capacității Administrative 2007-2013
- Programul Operațional Regional 2007-2013
- Programul Operațional Asistență Tehnică 2007-2013
- Programul Operațional Regional (POR) 2007-2013 este documentul prin care este gestionat modul de implementare și programarea financiară pentru dezvoltarea teritorială (cu excepția fondurilor structural implementate prin programele operaționale din cadrul Obiectivului „Cooperare Teritorială Europeană”) CSNR 2007-2013.

Cele șase axe prioritare ale POR:

- Axa prioritară 1: Sprijinirea dezvoltării durabile a orașelor – poli urbani de creștere (30%)
- Axa prioritară 2: Îmbunătățirea infrastructurii de transport regionale și locale (20,35%)
- Axa prioritară 3: Îmbunătățirea infrastructurii sociale (15%)
- Axa prioritară 4: Sprijinirea dezvoltării mediului de afaceri regional și local (17%)
- Axa prioritară 5: Dezvoltarea durabilă și promovarea turismului (15%)
- Axa prioritară 6: Asistența tehnică (2,65%)

Art.2 Legea nr. 242 din 23 iunie 2009 privind aprobarea O G nr 27/2008 pentru modificarea și completarea Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul stipulează că „Strategia de Dezvoltare Teritorială a României este documentul programatic pe termen lung prin care sunt stabilite liniile directoare de dezvoltare teritorială a României, bazat pe un concept strategic...”

Realizarea modelelor mentale ale sistemelor complexe (intervenția factorilor de decizie asupra sistemelor complexe)

Pierre și Peters dezvoltă cinci modele de guvernare bazat pe modul în care un sistem de guvernare induce și răspunde la informația din societate ("feedback") și capacitatea unui sistem de a răspunde în mod eficient la această informație ("adaptare"). O problemă este faptul că modelele de guvernare dominate de stat (ceea ce înseamnă "modelul étatiste", "statul liberal-democratic" și "guvernarea stat-central") pot oferi feedback mai mult sau mai puțin pătitor, ca urmare a fluxurilor de informații distorsionate de la niveluri mai mici la niveluri mai ridicate cauzate de puncte de veto multiple și a structurilor instituționale puternice. Capacitatea de adaptare a acestor sisteme este considerată scăzută din cauza deficiențelor de informare și

capacităților scăzute de atingere a unui consens cu interesele societății organizate. Sistemele de guvernare în care statul are un rol slab ("guvernarea olandeză" și "guvernarea fără guvern") se argumentează că suferă de deficit de informații, dar de data aceasta din cauza lipsei de stimulente pentru a furniza informații de la interesele societății. Pe de altă parte, adaptabilitatea se presupune a fi ridicată ca urmare a flexibilității organizaționale (Pierre și Peters, 2005, 2 - 48).

Primul efect al interacțiunii este ilustrat de zona numită "rigid + flexibil" și se referă la combinația guvernării flexibile la nivel local și guvernarea rigidă la nivel național. În comparație cu guvernarea rigidă această combinație produce capacitate de adaptare mai mare la șocurile neprevăzute fără a sacrifica performanța în situații de schimbare lentă și locală (Duit, Galaz, 2008).

Într-un mod similar, combinația guvernării rigide la nivel local și flexibile la nivel național arată o capacitate de adaptare generală mai bună în comparație cu performanța fără scară a guvernării flexibile. Mai exact, în virtutea unei capacități mai puternice pentru acțiunea colectivă, guvernarea locală rigidă amortizează performanța slabă a guvernării flexibile în perioadele de schimbări lente și treptate.

Pe de altă parte, dacă un sistem de guvernare rigid la nivel național este combinat cu comunități locale fragile, dezavantajele asociate primului sistem pot fi grav amplificate. Motivul pentru aceasta este că șocurile și evenimente neașteptate care subminează capacitatea de rezolvare a problemelor la nivel național ar putea declanșa prăbușiri la nivel local (ecologice, economice sau sociale) care riscă să se reverse înapoi la nivelul național și să submineze legitimitatea statului (Duit, Galaz, 2008).

Un efect similar de amplificare poate fi întâlnit în cazul în care avantajele unui tip de guvernare flexibil la nivel

național poate fi subminat de lipsa comunităților locale de a face față crizei declanșate de schimbarea rapidă și/sau neașteptată. Deci, flexibilitatea la nivel național ar putea promova învățarea și adaptarea necoordonată la schimbările lente, vulnerabilitatea comunităților locale fragile ar putea declanșa evenimente cum ar fi crize politice care aduc la lumină capacitatea slabă a sistemului național de a promova acțiuni colective (Duit, Galaz, 2008).

Predicția presupune existența unui scop în funcție de care evoluția sistemului este direcționată și îndrumată. Așa cum sugerează curentul filosofic existențialist, nu există un înțeles în sine al Universului ci fiecare dintre noi îi poate da un înțeles. Factorii de decizie intervin asupra sistemelor complexe, așa cum am arătat mai sus, pe baza unor *modele mentale*.

Alegerea rațională instituțională recunoaște că există structuri sociale care limitează și ghidează acțiunile actorilor raționali. De asemenea, se recunoaște că structurile sociale sunt produsele și reflecțiile interdependențelor actorilor raționali. Astfel, alegerea rațională instituțională împărtășește ipoteza interdependenței elaborată de teoreticienii guvernantei rețelei. Teoriile guvernantei rețelei, de asemenea, au în comun noțiunea de policentricitate cu alegerea rațională instituțională. Ca și teoria policentricității, teoriile guvernantei rețelei recunosc existența unei multitudini de actori în guvernanta metropolitană și relațiile neierarhice dintre aceștia. Cu aceste paralele strânse între cele două teorii în minte, se poate argumenta în mod rezonabil că teoriile guvernantei rețelei nu sunt mult diferite de alegerea rațională instituțională (citată în Morçöl, 2003).

Se poate reproșa că organizarea spațială ierarhică sau centralizatoare este în contradicție cu auto-organizarea sistemelor. Prin ierarhizare, factorii de decizie ajustează contrastele de dezvoltare regională și de polarizare excesivă (a se vedea Marston, Jones, Woodward, 2005).

Rolul factorilor de decizie în cadrul sistemelor spațial-economice este de a sesiza inegalitățile crescânde și de a le ajusta, având însă grijă de a nu crea instabilitate (bifurcații), aceste sisteme trebuind să fie previzibile în evoluție. Reducerea inegalităților sau menținerea acestora la nivele reduse are rolul de a amâna atingerea nivelului critic, de instabilitate, în cadrul sistemului spațial-economic. Factorii de decizie fac față în situații de informare parțială, căutând alternative și învățând.

Ceea ce trebuie să aibă în vedere decidenții sunt următoarele:

a. Intervenția se face pe baza *anticipării* - finalul pe care îl avem în vedere pentru a urmări evoluția sistemului în funcție de o anumită „ordine” dată. În alte cuvinte, este o lege conform căreia sistemul evoluează și finalul va fi atins.

b. Intervenția solicită, se răsfrânge asupra *capacității adaptative* a sistemului complex.

c. Sistemul își *modifică structura*.

d. În același timp sistemul *păstrează memoria trecutului* sau a componentelor asupra cărora s-a intervenit.

e. Alte subsisteme (componente) se modifică prin *efecte în cascadă* sau prin contagiune.

Un exemplu al intervenției factorilor de decizie poate fi considerat cea asupra pieței muncii. Factorii care contribuie decisiv asupra pieței muncii în România sunt considerați a fi, după Iașu, 2006: factorul politic (care, în funcție de orientare a emis ordonanțe de urgență, legi sau a dat ajutoare diverselor întreprinderi, vorbindu-se adesea în presă de clientelism politic. De asemenea, privatizarea a jucat un rol important în economia post-decembristă. Asemenea factori, considerăm că sunt cauze ale bifurcațiilor din evoluția economică românească post-decembristă.

Integrarea în Uniunea Europeană, din 1 ianuarie 2007, determină economia României să rezoneze după alte reguli,

impactul asupra pieței muncii fiind dur. Asemenea situații sunt întâlnite în cazul deschiderii sistemelor prin cuplarea la alte sisteme mai extinse. Sistemele destabilizate prin șocul deschiderii vor căuta un alt punct de echilibru prin adaptarea la noul mediu.

Analiza sistemelor spațiale extinse conține informații suficiente pentru a intui decalajele de evoluție a subsistemelor și apariția eventualelor praguri în timp ce luarea în studiu unor sisteme spațiale reduse ca dimensiune scade probabilitatea descoperirii decalajelor.

Setul de date fiind limitat și nepermițând „zgomot” se poate crede că sistemul este determinist. Sistemul este „în medie stabil”. Se aplică testul de haos pentru a se vedea dacă traiectoriile sunt divergente relativ la condițiile inițiale.

Componentele în ascensiune nu sunt constrânse de intervenția factorilor de decizie prin acțiuni anticiclice din următoarele considerente:

- incertitudinea posibilității altor componente de a crește cu o rată asemănătoare ca mărime;

- sunt “la modă” și se depune un efort considerabil pentru a se modifica trendul;

- investițiile care stau la bază necesită o perioadă de timp destul de lungă pentru a fi amortizate;

- specializarea se formează în timp și necesită timp pentru restructurare

Exista un anumit grad de constrângere și libertate în acțiunea decidenților:

- decidenții trebuie să acționeze în așa fel încât să nu destabilizeze sistemul (constrângere)

- grad crescut de libertate în evoluția sistemului datorită neliniarității

Modificările componentelor sunt neasociative (depind de ordinea în care se intervine).

- decidenții trebuie să cunoască ordinea optimă de acțiune pentru o

anumită etapă din evoluția sistemului (constrângere)

- numeroase posibilități pentru atingerea finalității propuse; în orice etapă rezultatele anterioare pot fi îmbunătățite (libertate)

- ponderarea influențelor pentru atingerea anumitor finalități (constrângere)

- fluiditate în dinamica interacțiunii întreg/parte și parte/întreg (libertate)

Cuvântul "creod" descrie, de asemenea, îndeaproape căile deciziei în cadrul a ceea ce Christopher Alexander era chemat, spațiul de configurare (termen utilizat pentru ceea ce Stuart Kaufmann numește "peisaj de potrivire"). Spațiul de configurare este un peisaj conceptual care conține toate rezultatele posibile și puncte de decizie în proiectarea unei structuri sau creșterii unui organism sau sistem. Deoarece foarte puține dintre rezultatele posibile vor fi cele bune, căi spre soluții bune și posibile trebuie să fie urmate pentru a obține rezultate bune. Aceste căi sau "creode" par să fie urmate în mod automat în lumea biologică. Prin teoria lui Alexander, pentru că deciziile conștiente proiectate de om nu trebuie să urmeze aceste creode, design-ul conștient uman poate duce la rezultate mixte.

Concluzii

Politicile se confruntă cu dihotomia dintre asigurarea eficienței economice prin favorizarea centrelor de dezvoltare și creșterea convergenței prin promovarea regiunilor rămase în urmă în privința dezvoltării economice.

Guvernele și administrația locală au un rol semnificativ în modificarea inegalităților inter- și intraregionale existente prin adaptarea politicilor regionale la cele ale UE.

Numeroasele modalități de intervenție asupra sistemelor sunt constrânse de neasociativitatea intervențiilor datorată pragurilor critice induse diferit de "locația" modificării. Propagarea modificării din subsistem va fi în funcție de gradul de conectivitate al

acestui față de celelalte subsisteme, conectivitate ce aduce distorsiuni în evoluția sistemului împreună cu atingerea "locală" a unor praguri critice.

Crearea unui sistem mental al realității, pe baza căruia să se extindă potențialul economic al unui teritoriu prin crearea de bucle de feed-back pozitiv ce alimentează dinamica complexității este ceea ce se urmărește de către decidenți fie la nivel politic, fie la nivel economic. Însă lucrurile nu stau chiar așa. Creșterea complexității spațiale are și efecte negative iar acestea sunt legate de starea mediului natural ce este intens transformată datorită presiunii antropice. Starea primară a mediului înconjurător, cu resursele pe care le presupune acestea a fost echivalată cu termenul de ecoenergie (vezi Ianoș și colab. 2011).

Mai departe, factorii de decizie recurg la analiza multicriterială pentru a determina gradul de criticitate al criteriilor (schimbarea unui factor pentru a se observa efectele). Intuitiv, se poate crede că, cu cât este mai mare ponderea unui criteriu, cu atât mai critic ar trebui să fie acel criteriu. Este important să se facă distincția aici între noțiunea de critic și cea de importanță. Prin critic ne referim la faptul că un criteriu cu schimbări mici (în procente) în ponderea sa, poate produce o schimbare semnificativă a soluției finale. Este posibil să existe criterii cu ponderi destul de mici de importanță (de exemplu, cele care nu sunt atât de importante) să fie mult mai critice într-o situație dată decât cele cu ponderi mai mari (Triantaphyllou, Sanchez, 1997, Triantaphyllou, 2000).

Bibliografie:

1. Alexander, C. (2002-2005), *The Nature of Order, Books 1-4*, Center for Environmental Structure, Berkeley, CA.
2. Brenner, N., (2001), *The limits to scale? Methodological reflections on scalar structuration* Progress in Human Geography 15 525–48

3. Constantin, Luminița, (2010), *Economie regională – teorii, modele, politici*, Editura ASE, București
4. Duit, A., & Galaz, V., (2008), Governance and complexity - emerging issues for governance theory. *Governance*, 21(3), 311-335
5. Hague, C., și Kirk K., (2003), *Polycentricity Scoping Study*. London: Office of the Deputy Prime Minister.
6. Hansen, N., (1995), *Addressing Regional Disparity and Equity Objectives through Regional Policies: A Skeptical Perspective*. Papers in Regional Science 74:89–104.
7. Howitt, R., (1993), *A world in a grain of sand: towards a reconceptualization of geographical scale* Australian Geographer 24 33–44
8. Howitt, R., (1998), *Scale as relation: musical metaphors of geographical scale* Area 30 49–58
9. Howitt, R., (2003), *Scale* in Agnew J, Mitchell K and O’Tuathail G eds. A companion to political geography Blackwell, Oxford 138–57
10. Ianoș, I, Petrișor A-I, Stoica I, Linca Valentina, Sarbu C. N., Zamfir Daniela, Cercleux, Andreea – Loreta, (2011), *The different consuming of primary eco-energies and their degradation in territorial systems*, Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences, September 2011, Vol. 6, No. 2, p. 251 – 260
11. Iașu, C., (2006), *Demography et géographie du travail en Roumanie postdecembriste*, Editura Sedcom Libris, Iași
12. Kauffman, Stuart A. (1993), *The Origins of Order: Self-Organization and Selection in Evolution*. (Oxford: Oxford University Press).
13. Kauffman, Stuart A. (1995), *At Home in the Universe: The Search for Laws of Self-Organization and Complexity*. (London: Viking).
14. Marston S. A., Jones, J. P. III, Woodward, K., (2005), *Human geography without scale* Transactions of the Institute of British Geographers, New Series 30 416 – 432
15. Morçöl, G., (2003), *Networks and Complexity: Prospects and Challenges For A Theory of Metropolitan Governance*; Penn State – Harrisburg.
16. Pierre, J., și Peters, Guy B., (2005), *Governing Complex Societies - Trajectories and Scenarios*. Basingstoke, UK: Palgrave MacMillan.
17. Triantaphyllou, E. și Sanchez, A., (1997), *A Sensitivity Analysis Approach for Some Deterministic Multi-Criteria Decision-Making Methods*, Decision Sciences, 28(1), 151-194.
18. Triantaphyllou, E., (2000), *Multi-Criteria Decision Making Methods: A Comparative Study*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
19. www.mfinante.ro